

dir. Bu açıklamalarında onun hukukçu ve mantıkçı tarafı çok açık bir şekilde görülür. Burada devrinin divan edebiyatı hakkındaki tenkitlerine de ilgisiz kalmayan müellif daha sonra gelen kitabın ana bölümlerinde sırasıyla meânî, beyân ve bedî konularını müstakil olarak ele alır. İlk iki bölümde eski anlayıştan pek ayrılmayan Cevdet Paşa'nın örnekleri Türkçe'dir ve bunlar arasında yer yer kendisine ait parçalar da vardır. Üçüncü bölüm olan ilm-i bedî klasik belâgatta olduğu gibi "muhasenât-ı ma'nevîyye" ve "muhasenât-ı lafzîyye" diye iki kısımda incelenir. Fakat anlam ve kapsamları bakımından bazı sanatları her ikisinin de içine koyamaz ve eskilerden farklı olarak onları ayrı bir başlık altında bu bölümün üçüncü kısmında ele alır. Dördüncü ve sonuncu kısımlarda ise **tarîh düşürme***den bahseder. Hâtîmede kompozisyon kaidesi olarak bir yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümleri üzerinde durur.

Cevdet Paşa'nın, kendisi açıklamamakla beraber eserini hazırlarken Hatîb el-Kazvî'nin Arapça *Telhîşü'l-Miftâh*'i ile Hâce-i Cihan diye tanınan Mahmud b. Muhammed el-Geylânî'nin Farsça *Menâzirü'l-inşâ*'ından faydalandığı anlaşılmaktadır.

Belâgat-ı Osmâniyye daha çok manzum Türkçe örnekleriyle, Ahmed Hamdi'nin *Belâgat-ı Lisân-ı Osmânî*'sinden (İstanbul 1293) sonra bizde basılmış ve klasik belâgati tam kadrosu ile veren ilk ve önemli bir eserdir. Fakat Şinâsi'den beri yeni bir arayış içerisinde bulunan Türk edebiyatını bütünüyle ifade etmekten uzaktır. Bununla beraber eser devrinde geniş akisler uyandırmıştır. Gazetelerde günlerce devam eden tartışmalardan başka eserin tenkidi ve müdafası yolunda çeşitli kitaplar da yazılmıştır. Daha ilk cüzün neşirinden kısa bir zaman sonra Abdurrahman Süreyyâ *Talîkât-ı Belâgat-ı Osmâniyye* (İstanbul 1299) adlı eseriyle bu ilk cüzdeki ifade hataları üzerinde durmuş, buna Mekteb-i Hukuk talebelerinden birinin yazdığı *Hall-i Talîkât* (İstanbul 1299) ve Hacı İbrâhim Efendi'nin *Temyîz-i Talîkât*'ı (İstanbul 1299) ile cevap verilerek itirazların yersiz olduğu ileri sürülmüştür. Abdurrahman Süreyyâ bu iki cevabı *Tahlîl-i Hall*'inde (İstanbul 1299) tenkit etmiştir. *Tahlîl-i Hall*'e cevap olarak Mehmed Fâik, Mahmud Esad ve Ali Sedat tara-

findan hazırlanan *Redd-i Tahlîl* adlı eser ise önce *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş, daha sonra kitap halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1299). Aynı zamanda taraflar *Tercümân-ı Hakikat*, *Cerîde-i Havâdis* ve *Vakit* gazetelerinde de birbirlerine cevaplar vermişlerdir. Müellifi bilinmeyen *Nazîre-i Talîkât*'ta (İstanbul 1299) Abdurrahman Süreyyâ ile alay edilmiş, Mahmud Esad *İtmâm-ı Temyîz* (İstanbul 1299) ve Ali Sedat *İkmâl-i Temyîz* (İstanbul 1299) adlı risâlelerinde yine Abdurrahman Süreyyâ'ya cevap vermişlerdir. *Belâgat-ı Osmâniyye*'nin tenkitlerine verilen cevaplarda Cevdet Paşa hiç görünmemektedir. Gazetelerdeki münakaşalarda mesele çığırından çıkınca Matbuat İdâre-i Âlisi'nin müdahalesi ile tartışma sona erer. Bütün bu münakaşalarda esas olarak Türkçe'deki Arapça ve Farsça kelimelerin kullanılış hataları üzerinde durulmuş ve vaktiyle Arap âlimleri arasında cereyan eden bu tür tartışmalar Türk kamuoyuna nakledilmiştir. Bununla beraber dil ve kullanılış hataları meselesinin yanında belâgatın millî olup olamayacağı, Türkçe'nin bir lugata ve bir gramer kitabına olan ihtiyacı ile başka dillere karşı bağımsızlığı konuları da tartışılmıştır.

Belâgat-ı Osmâniyye'yi aynı mektepte okutan Hacı İbrâhim Efendi, ders notlarını *Şerh-i Belâgat* adıyla önce *Vakit* gazetesinde (nr. 2763, 12 Temmuz 1883 vd.) tefrika etmiş, sonra da kitap halinde yayımlamıştır (İstanbul 1301). Fakat daha önce cereyan eden münakaşalarda olduğu gibi *Şerh-i Belâgat*'ta da *Belâgat-ı Osmâniyye*'nin sadece baş tarafları üzerinde durulmuş ve müellif doğrudan doğruya yeni edebiyatı ve yeni edebiyatçıları tenkit etmiştir. Daha sonraları Câzîm de *Belâgat-ı Osmâniyye*'yi tenkit için *Belâgat* (İstanbul 1304) adıyla bir risâle neşretmiş ve daha çok belâgat kavramı ile Türkçe'ye Osmanlıca veya lisân-ı Osmanî denilemeyeceği hususu üzerinde durmuştur.

Belâgat-ı Osmâniyye bu kadar çok yankı uyandırmasının yanında sekiz defa da basılmıştır. Bugün baskı sayısı altı olarak görülmekte ise de üçüncü ve beşinci baskılar ayrı matbaalarda tekrarlanmıştır. Ancak baskılar arasında herhangi bir fark olmadığı gibi sonraki baskılarda dizgi hataları artmaktadır. Eser son olarak Mehmet Çavuşoğlu'nun bir takdim yazısı ve kitapta geçen terimle-

rin alfabetik indeksiyle birlikte tıpkıbasım halinde Mimar Sinan Üniversitesi yayınları arasında da çıkmıştır (İstanbul 1987).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Cevdet [Paşa], *Belâgat-ı Osmâniyye*, İstanbul 1298; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1109, İstanbul 25 Şubat 1882; Kâzım Yetiş, "Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniyesi ve Uyandırdığı Akisler", *KAM*, XII/1 (1983), s. 51-64; XII/2 (1983), s. 57-74; XIII/1 (1984), s. 43-61; a.m.f., "Abdurrahman Süreyya", *DİA*, I, 173-174; Christopher Ferrard, "The Belâgat-ı Osmâniye of Ahmed Cevdet Paşa and its Critics", *Osm.Ar.*, VII-VIII (1988), s. 309-346.

KÂZIM YETİŞ

el-BELÂGU'İ-EKBER

(البلدغ الأكبر)

Bâtıniyye dâilerinin,
kendi mezheplerine
davet ettikleri kişileri,
dini inanç ve yükümlülüklerden
muaf olduklarına inandırmak için
uyguladıkları taktiklerin sonucusu.
(bk. BÂTİNİYYE).

BELÂĞ

(البلدغ)

Bir hadis terimi.

Sözlükte "yetişmek, ulaşmak" mânasına gelen belâğ, hadis ilminde "belegani" (hadis bana ulaştı) şeklinde kullanılır. İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'nda sık rastlanan ve "...Mâlik, ennehû belegahû" diye rivayet edilen bu hadis ve haberler, kendisinden nakledilen kimseye ait olduğuna veya ondan işitildiğine kesin bir şekilde delâlet etmediği için aksi sabit oluncaya kadar **münkatı***, dolayısıyla rivayet edilmeyen bir hadis kitabı daha sonraları ele geçtiği (bk. VİCÂDE), fakat eserin müellif hattı olup olmadığı kesinlik kazanmadığı zaman bu eserdeki hadisler rivayet edilirken de belâğ sigası kullanılabilir. Bu tabir ayrıca bir nüshanın istinsah edildiği asıl nüsha ile karşılaştırılması (mukabele) sırasında yapılan işin nereye kadar ulaştığını göstermek için de kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *er-Risâle*, s. 105, dipnot 10; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî*, I, 90, 212; Abdullah Aydınli, *Hadis İstihlâhları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 40-41.

ABDULLAH AYDINLI